

Втеча з полону

На початку 1942 року на окупованій території гітлерівці розгорнули широкомасштабну пропагандистську кампанію за добровільний виїзд на роботу до Німеччини й Австрії. Молодих людей намагалися спокусити приладами різноманітних благ: високими заробітками, набуттям престижних спеціальностей і кваліфікації, європейської культури. Усім, хто зголосився, обіцяли, що через півроку повернуться додому, де їх чекатимуть гарна робота й різні пільги. Численні фотовиставки, плакати, листівки, газетні публікації, кіно, агітки, радіопередачі, проповіді деяких священників вихваляли гітлерівський «рай» і щасливе життя «східних робітників». Коли ж добровольців не стало, розпочали насильницьку акцію вивезення молоді, що організували у вигляді облав. Батьки плакали, горювали за своїми синами й доньками, але на це ніхто не звертав уваги.

Прийшла біда й у родину Паньків із Яринівки. Село блокували угорські солдати, союзники Гітлера. Хотіли якомога більше української молоді відправити на роботу в Німеччину. Галина Панько потрапила в облаву. Дівчина дуже боялась їхати в чужий край, тому на сімейній раді вирішили замість неї послати молодшого сина Миколу. Щоб його взяли, довелося приписати один рік. Німці погодилися на такий обмін. Миколу разом з іншими посадили в поїзд і повезли на Захід.

Транспортували в надзвичайно брутальний спосіб: упроголодь, у закритих неопалюваних товарних вагонах без будь-яких зручностей. Окремим сміливцям вдавалося втекти, вистрибнувши на ходу з вагона.

Промайнули західноукраїнські міста, серед них найбільше - Львів. Далі ешелон попрямував безпосередньо по території Німеччини. Коли проїхали через столицю Австрії (Відень), Микола усвідомив, що звідти повернення немає, - привезли на підневільні роботи. Незабаром потяг рушив у ту частину країни, де височіли Альпи. Поліський хлопець до цього ніколи не бачив гір. Вони були красиві й страшні водночас. Поїзд піднімався все вище й вище, проїжджаючи повз обриви, що при-

звело до надзвичайного хвилювання. Нарешті прибув до невеличкого міста Шлябін.

Рабів зі Сходу легально продавали підприємцям, бауерам на ринках збуту робочої сили. Життя оstarбайтерів не захищали жодні закони. Німці використовували їх на важких, некваліфікованих роботах у промисловості й сільському господарстві. Буденний день був нерегламентований, працювати часто доводилося без вихідних, не кажучи вже про відпустки. Повсюди панував принцип:

«Експлуатувати оstarбайтерів із найбільшим ефектом і за мінімальних витрат». Середньостатистична зарплата на державному виробництві не перевищувала 3-5 марок щотижня. Робітники, які працювали в сільському чи домашньому господарстві, не одержували нічого. Поряд із голодним існуванням невільники переживали фізичні приниження й моральну наругу: побиття, знущання з боку пихатих представників «вищої раси».

Миколу направили до бауера на сільськогосподарські роботи. Через непосильно важку й надзвичайно виснажливую працю сімнадцятирічний юнак захворів. Хазяїн не повірив йому, викликав поліцію й доповів, що хлопець симулює. Представник закону попередив:

- Не будеш працювати - повісимо!

Микола все ж таки довів, що дійсно хворий. Його забрали й направили на фабрику, яка виготовляла дерев'яні щитові будиночки. Тут були представники з усієї Європи: англійські льотчики й моряки, збиті німцями й захоплені в полон, французькі, голландські та бельгійські офіцери. Також поляки, чехи, словаки, хорвати. На фабриці потрібні були фізично сильні люди. За короткий час Микола одужав й став трудитися в цеху, де годували краще, та й не треба було бути весь день на палючому сонці, не отримуючи за це ніякої плати.

На фабриці кожен знав своє місце й виконував певну операцію. Микола був дуже бідно одягнений, до того ж, ще й порвалися черевиківі кризь діри виглядали пальці. Його напарник, старий австрієць, побачивши це, повів до

начальника й став вимагати, щоб той видав взуття. Сам хлопець не осмілювався б на таке прохання, але чоловік наполягав, тому такі отримав нову взувачку. Англійський офіцер приніс і дав йому добротний теплий светр. Тепер юнак був одягнений.

Тут Микола вперше побачив новинки цивілізації: електричну пральну машину, пилосос, електричну праску. Ці предмети побуту мав кожен рядовий австрієць. Велике враження на поліщука справило й те, що жителі повсякденно охайно й чисто одягалися. Незважаючи на те, що в Європі йшла жорстока війна, у місті регулярно працювали бари, ресторани, кінотеатри, розважальні центри, служби побуту. Але відвідували їх тільки австрійці й німці. Кожен місцевий мешканець мав змогу відпочити в розважальному закладі після напруженого трудового дня.

Микола також у вільний від роботи час декілька разів побував у кіно. В пам'яті залишився фільм про те, як Німеччину захоплюють росіяни. Вони мали страшні азіатські обличчя, були одягнені у форми козаків зразка 18 ст. Щоб з'їсти м'ясо, цілу корову пронизували жердиною й смажили на багатті. Цей фільм викликав жах і огиду в населення. Якось австрійка запитала:

- А де ваші роги? Доктор Гельбель говорив, що ви всі з рогами.

Такою була пропаганда про «советів» за кордоном, щоб викликати відразу й зневагу до «руських». Аби вільно ходити вулицями міста, хлопець із законмлених на харчі коштів пошив собі костюм. У вихідні виходив у місто й знайомився з його історичними й культурними пам'ятками. Парубка, який ніколи не був у великому населеному пункті, а тим більше за кордоном, цікавило все. Вражали чистота й порядок, що там панували. Оскільки в місцевого населення погребі й сховища не замикалися, наші співвітчизники часто користувались їх запасами. Баччи недостачу продуктів, австрійці тільки розводили руками.

Місцеві зверхньо ставилися до найманих працівників зі Сходу, а особливо вихідців із Ра

дьянського Союзу, які серед інших національностей виглядали найбільш бідними. Англійці, французи, голландці отримували посилки від Червоного Хреста, а наші — ні. Особливо заможні жили англійці. В їхньому бараці стояло піаніно, під акомпанемент якого вони розважались у вільний час, а ще любили грати у футбол. Часто зі своїх запасів підготовували солдатів-охоронців. В їх супроводі їм дозволили ходити на екскурсії в гори, причому англійці виглядали, в порівнянні з німцями, як пани. До речі, їм цей полон зараховували в строкову службу, за яку потім платили та присвоювали звання. Найтяжче жили східні слов'яни. Після полону на Батьківщині їх чекали за-слання, приниження.

Наприкінці 1943 року стало зрозуміло, що Німеччина програє війну. Микола вирішив втікати з Австрії й повернутися на Батьківщину, за якою дуже сумував. Через знайому дівчину дістав фіктивний дозвіл на відпустку. Дуже слабкий документ йому допоміг. Одно слово, пощастило.

Осіннього дня на станції він розшукав товарний поїзд, завантажений дошками, заліз у вагон і там сховався. Так дістався до Відня. Незважаючи на хвилювання й небезпеку, хлопець зумів розгледіти красу цього міста. Далі знайшов потяг, що віз продукцію на Схід. Знову заховався між ящиками й доїхав до Львова, звідти товарним до Рівного, а потім — у Сарни. Нарешті потрапив до рідних місць. У Сарнах відвідав свою зведену сестру Фросю. Помившись, поголившись, направився пішки в Яринівку. Але тут ледве не потрапив знову в руки до німців. На околиці міста розташовувався дзот, з якого вийшов німецький солдат і став допитувати, куди він їде. Вже за декілька кілометрів від дому міг або потрапити в полон, або бути розстріляним. Але доля йому посміхнулась і німець, перевіривши його фальшивий документ, відпустив. Так вдало завершився полон Миколи.

Раїса ТИШКЕВИЧ, Олег ПАНЬКО члени Національної спілки краснавиць України.

Втеча з полону

На початку 1942 року на окупованій території гітлерівці розгорнули широкомасштабну пропагандистську кампанію за добровільний виїзд на роботу до Німеччини й Австрії. Молодих людей намагалися спокусити приладами різноманітних благ: високими заробітками, набуттям престижних спеціальностей і кваліфікації, європейської культури. Усім, хто зголосився, обіцяли, що через півроку повернуться додому, де їх чекатимуть гарна робота й різні пільги. Численні фотовиставки, плакати, листівки, газетні публікації, кіно, агітки, радіопередачі, проповіді деяких священників вихваляли гітлерівський «рай» і щасливе життя «східних робітників». Коли ж добровольців не стало, розпочали насильницьку акцію вивезення молоді, що організували у вигляді облав. Батьки плакали, горювали за своїми синами й доньками, але на це ніхто не звертав уваги.

Прийшла біда й у родину Паньків із Яринівки. Село блокували угорські солдати, союзники Гітлера. Хотіли якомога більше української молоді відправити на роботу в Німеччину. Галина Панько потрапила в облогу. Дівчина дуже боялась їхати в чужий край, тому на сімейній раді вирішили замість неї послати молодшого сина Миколу. Щоб його взяли, довелося приписати один рік. Німці погодилися на такий обмін. Миколу разом з іншими посадили в поїзд і повезли на Захід.

Транспортували в надзвичайно брутальний спосіб: упроголодь, у закритих неопалюваних товарних вагонах без будь-яких зручностей. Окремим сміливцям вдавалося втекти, вистрибнувши на ходу з вагона. Промайнули західноукраїнські міста, серед них найбільше - Львів. Далі ешелон попрямував безпосередньо по території Німеччини. Коли проїхали через столицю Австрії (Відень), Микола усвідомив, що звідти повернення немає, - привезли на підневільні роботи. Незабаром потяг рушив у ту частину країни, де височіли Альпи. Польський хлопець до цього ніколи не бачив гір. Вони були красиві й страшні водночас. Поїзд піднімався все вище й вище, проїжджаючи повз обриви, що при-

звело до надзвичайного хвилювання. Нарешті прибув до невеличкого міста Шлябін.

Рабів зі Сходу легально продавали підприємцям, бауерам на ринках збуту робочої сили. Життя оstarбайтерів не захищали жодні закони. Німці використовували їх на важких, некваліфікованих роботах у промисловості й сільському господарстві. Буденний день був нерегламентований, працювати часто доводилося без вихідних, не кажучи вже про відпустки. Повсюди панував принцип: «Експлуатувати оstarбайтерів із найбільшим ефектом і за мінімальних витрат». Середньостатистична зарплата на державному виробництві не перевищувала 3-5 марок щотижня. Робітники, які працювали в сільському чи домашньому господарстві, не одержували нічого. Поряд із голодним існуванням невольники переживали фізичні приниження й моральну наругу: побиття, знущання з боку пихатих представників «вищої раси».

Миколу направили до бауера на сільськогосподарські роботи. Через непосильно важку й надзвичайно виснажливу працю сімнадцятирічний юнак захворів. Хазяїн не повірив йому, викликав поліцію й доповів, що хлопець симулює. Представник закону попередив:

- Не будеш працювати - повіси-мо!

Микола все ж таки довів, що дійсно хворий. Його забрали й направили на фабрику, яка виготовляла дерев'яні шитові будиночки. Тут були представники з усієї Європи: англійські льотчики й моряки, збиті німцями й захоплені в полон, французькі, голландські та бельгійські офіцери. Також поляки, чехи, словаки, хорвати. На фабриці потрібні були фізично сильні люди. За короткий час Микола одужав й став трудитися в цеху, де годували краще, та й не треба було бути весь день на палючому сонці, не отримуючи за це ніякої плати.

На фабриці кожен знав своє місце й виконував певну операцію. Микола був дуже бідно одягнений, до того ж, ще й порвалися черевики й кризь діри виглядали пальці. Його напарник, старий австрієць, побачивши це, повів

начальника й став вимагати, щоб той видав взуття. Сам хлопець не осмілювався б на таке прохання, але чоловік наполягав, тому таки отримав нову взувачку. Англійський офіцер приніс і дав йому добротний теплий светр. Тепер юнак був одягнений.

Тут Микола вперше побачив новинки цивілізації: електричну пральну машину, пілосос, електричну праску. Ці предмети побуту мав кожен рядовий австрієць. Велике враження на поліщука справило й те, що жителі повсякденно охайно й чисто одягалися. Незважаючи на те, що в Європі йшла жорстока війна, у місті регулярно працювали бари, ресторани, кінотеатри, розважальні центри, служби побуту. Але відвідували їх тільки австрієць й німці. Кожен місцевий мешканець мав змогу відпочити в розважальному закладі після напруженого трудового дня.

Микола також у вільний від роботи час декілька разів побував у кіно. В пам'яті залишився фільм про те, як Німеччину захоплюють росіяни. Вони мали страшні азіатські обличчя, були одягнені у форму козаків зразка 18 ст. Щоб з'їсти м'ясо, цілу корову пронизували жердиною й смажили на багатті. Цей фільм викликав жах і огиду в населення. Яюсь австрійка запитала:

- А де ваші роги? Доктор Гебельс говорив, що ви всі з рогами.

Такою була пропаганда про «совєтів» за кордоном, щоб викликати відразу й зневагу до «руських». Аби вільно ходити вулицями міста, хлопець із зеконмленних на харчі коштів пошив собі костюм. У вихідні виходив у місто й знайомився з його історичними й культурними пам'ятками. Парубка, який ніколи не був у великому населеному пункті, а тим більше за кордоном, цікавило все. Вражали чистота й порядок, що там панували. Оскільки в місцевого населення погребі й сховища не замикалися, наші співвітчизники часто користувались їх запасами. Бачачи недостачу продуктів, австрієць тільки розводили руками.

Місцеві зверхньо ставилися до найманих працівників зі Сходу, а особливо вихідців із Ра-

дянського Союзу, які серед інших національностей виглядали найбільшійми. Англійці, французи, голландці отримували посилки від Червоного Хреста, а наші - ні. Особливо заможні жили англійці. В їхньому бараці стояло піаніно, під акомпанемент якого вони розважались у вільний час, а ще любили грати у футбол. Часто зі своїх запасів підгодували солдатів-охоронців. В їх супроводі їм дозволили ходити на екскурсії в гори, причому англійці виглядали, в порівнянні з німцями, як пани. До речі, їм цей полон зараховували в строкову службу, за яку потім платили та при-своювали звання. Найтяжче жили східні слов'яни. Після полону на Батьківщині їх чекали за-слання, приниження.

Наприкінці 1943 року стало зрозуміло, що Німеччина програє війну. Микола вирішив втікати з Австрії й повернутися на Батьківщину, за якою дуже сумував. Через знайому дівчину дістав фіктивний дозвіл на відпустку. Дуже слабкий документ йому допоміг. Одно слово, пощастило.

Осіннього дня на станції він розшукав товарний поїзд, завантажений дошками, заліз у вагон і там сховався. Так дістався до Відня. Незважаючи на хвилювання й небезпеку, хлопець зумів розгледіти красу цього міста. Далі знайшов потяг, що віз продукцію на Схід. Знову заховався між ящиками й доїхав до Львова, звідти товарним до Рівного, а потім - у Сарни. Нарешті потрапив до рідних місць. У Сарнах віддавав свою зведену сестру Фросю. Помившись, поголившись, направився пішки в Яринівку. Але тут ледве не потрапив знову в руки до німців. На околиці міста розташовувався дзот, з якого вийшов німецький солдат і став допитувати, куди він іде. Вже за декілька кілометрів від дому міг або потрапити в полон, або бути розстріляним. Але доля йому посміхнулася і німець, перевіряючи його фальшивий документ, відпустив. Так вдало завершився полон Миколи.

**Раїса ТИШКЕВИЧ,
Олег ПАНЬКО,
члени Національної спілки
краєзнавців України.**